

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Västslaviska knivslidebeslag : med utgångspunkt i
fynden från Örja bytomt i Skåne
Bolander, Adam
http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/2017_166
Fornvännen 2017(112):3 s. 166-182
Ingår i samla.raa.se

Västslaviska knivslidebeslag

– med utgångspunkt i fynden från Örja bytomt i Skåne

Av Adam Bolander

Bolander, A., 2017. Västslaviska knivslidebeslag – med utgångspunkt i materialet från Örja bytomt i Skåne. (Slavic knife-sheath mounts – starting from finds from the Örja village site in Scania.). *Fornvännen* 112. Stockholm.

The occurrence and significance of Slavic knife-sheath mounts in settlement contexts is highlighted here, based on the case of the Medieval village of Örja in Scania. The finds from Örja are contextualised, and dated, in relation to the detailed stratigraphy of a recent excavation. Coeval finds, such as those from Eketorp on Öland, are used as comparisons to discuss chronology, context and socio-economic issues. Furthermore, the social aspects of the mounts are interpreted using spatial distributions. The consensus interpretation of Slavs in South Scandinavia during the 10–12th centuries is mainly one of unfree labor. However, in the light of Örja I suggest that they were more likely people with specific skills and as such had a somewhat elevated social status. In the wake of the new finds presented here, I argue that it is time to reconsider the role and place of the Slavs in South Scandinavia.

*Adam Bolander, Arkeologerna, Statens historiska museer, Odlarevägen 5, SE-226 60 Lund
adam.bolander@arkeologerna.com*

Slaviska knivslidebeslag förekommer inte sällan i tidigmedeltida miljöer. Arkeologiska undersökningar alstrar, allt sedan systematisk metalldetektering vunnit mark som metodik, allt flera fynd. Föremålskategorin är emellertid ännu delvis outforskad och diskussionen kring fyndomständigheter och ursprung är hittills begränsad.

Här utgår jag från ett material från Örja bytomt i socknen med samma namn, belägen utanför Landskrona i nordvästra Skåne (fig. 1). I första hand vill jag undersöka om det är möjligt att, utifrån en contextualisering av beslagen, avgöra vad de representerar. Med contextualisering menar jag en analys av fyndens sammansättning och spridning i förhållande till platsernas karaktär och funktion. Syftet kan konkretiseras i följande övergripande frågeställningar:

- Hur många knivar representerar beslagen?

- Hur snävt kan de dateras?
- I vilket syfte har de som bar knivarna vistats på platsen?
- Kan beslagen belysa bärarnas sociala ställning?

På få platser inom svenskt område har det varit möjligt att problematisera och contextualisera beslagen. Resonemangen har oftast stannat vid ett konstaterande av förekomst. Delvis kan en förklaring sökas i metodologiska aspekter, nämligen att tillämpandet av systematisk metalldetektering är ett ganska nytt inslag inom uppdragsarkeologin. Fältmetodologin utgör således ett hinder för jämförelser och sökande av paralleller, såväl när det gäller kvantitativa som kontextuella aspekter. Jag ställer fynden från Örja i relation till dem från den öländska borgen Eketorp. Fastän de nämnda källkritiska aspekterna påverkar jämförelsen, så finns andra värdefulla förutsätt-

Fig. 1. Översiktskarta med några omnämnda platser markerade. 1: Örja, 2: Eketorp, 3: Rügen-Arkona, 4: Roskilde, 5: Stubbekøbing, 6: Mölleholmen, 7: Bornholm, 8: Lund. —Map of some mentioned sites.

ningar som ger jämförelsen relevans. Exempelvis är borgen totalundersökt och fynden gediget bearbetade såväl kvantitativt som typologiskt.

Beslagens ursprung

Beteckningen »slaviska knivslidebeslag» kopplar föremålen till en av Europas största övergripande folkgrupper, slaverna. Begreppet syftar inte på något visst folk eller ett visst områdes invånare, utan är i stället ett samlingsnamn för människor med en gemensam språkfamilj. Geografiskt omfattar de merparten av Europas centrala och östra delar, men språkgruppen anses av många ha sitt ursprung i delar av nuvarande Ukraina, Moldavien och Rumänien. Den i Danmark gängse termen *vendiske knivskedebeslag* kopplar föremålen till de västra delarna av det slaviska området, kring floden Elbe, vilket också benämns elblaviskt eller polabiskt område. Det är denna geografiska avgränsning som jag åsyftar här. Från vikingatiden och fram till 1200-talet knöts många

nära dynastiska förbindelser mellan danska och slaviska furstefamiljer (Andersen 2000, s. 34; Nielsen 2000, s. 75). De slaviska etniska identiteterna i Tyskland blev successivt allt mindre tydliga från 1100-talet och framåt, men förhållandet levde kvar länge. Exempelvis var Erik av Pommern av slavisk börd och hette som barn Bogislav.

Slaverna behandlas flitigt i Saxos 1200-talsverk om det danska folkets bedrifter. Saxo var ärkebiskop Absalons man och präglad av tidens religionspolitiska klimat, i vilket tvångskristnandet av hedningar var i behov av legitimering (Andersen 2000, s. 28; Etting 2000, s. 19; Naum 2008, s. 15). Saxo använder begreppet »vender», som historiskt sett har en negativ klang, för att beteckna de elblaviska och polabiska stammarna. Han omtalar dem ofta i samband med återkommande angrepp mot danska kuster. Angreppen kan ha föranletts av att sachsisk befolkning i stor skala migrerade in på slaviskt område under 1100-talets början. Detta hotade de slaviska stamfede-

rationerna i Östholstein och Mecklenburg och tvingade i sin tur delar av befolkningen till sjöss. Venderna var enligt Saxo hänsynslösa hedniska sjörövare som ödelade stora delar av Jylland och flera danska öar (Etting 2000, s. 18 ff; Lind 2000, s. 87 ff; Pedersen 2000, s. 42 ff; Skaarup 2000, s. 55, 63 ff).

Sedan 1980-talet har Saxos framställning av de dansk-slaviska relationerna allt mera ifrågasatts. Berättelserna skildrar den ena partens intressen i en ömsesidig rovekonomi, men nämner ingenting om fredligt samliv, handelsutbyte eller de slaviska bosättningar som har påvisats på danskt område. En viktig orsak är förstas att den delen av historien inte främjade Saxos syfte – att svartmåla fienden (Villads Jensen 2000, s. 4 ff). Verkligheten har säkerligen varit betydligt mera mångfacetterad och intrikat än vad Saxo återgett från sitt perspektiv. Klart är att omfattande kontaktnät, dynastiska förbindelser, diplomati, allianssökande, handel, korståg, plundringståg och hämndaktioner alla ingick i det komplexa förhållandet till slaverna (Selch Jensen 2000, s. 79).

Också sedan 1980-talet har resultaten från undersökningar vid Vindeboder, strax utanför Roskilde, varit av särskilt intresse. Namnet har uttolkats som »vendernas bodar» (Andersen 1988, s. 50). Saxo (s. 394) berättar att venderna vid ett tillfälle landstigit på Danmarks östkust, varifrån de lagt kursen mot Roskilde. Hindrade av stadsvallen tvingades de slå läger utanför den egentliga staden. Här växte en handels- och hantverksplats fram som har givit ett rikt fyndmaterial med både inhemska och importerade föremål. En stor del av materialet får betraktas som tillverkat på platsen, inklusive ting med tydlig inspiration från slaviskt område.

Ytterligare exempel på slaviska spår inom danskt område finns från Fribrode å, söder om Stubbekøbing, där ett skeppsvarv dokumenterats. Platsnamnet i sig kan vara influerat av västslaviskans *pribrød*, »vid övergången» (pers. medd. Mats Roslund). Skeppsbyggartekniken talar för att det inte är tal om traditionellt nordiskt båtbygge, då det närmast verkar handla om farkoster som de slaviska flatbottnade skeppen sammanfogade med träplugg. Det är förstas vanskligt att avgöra om det är slaver som byggt skeppen på plats, eller om det snarare är ett danskt

varv som återanvänt slaviska skepp, men fynden understryker de starka förbindelserna med det slaviska området. Dessa har också satt sitt avtryck genom flera ortnamn, samt att slaviska mansnamn förekommer i förteckningar över markägare (Etting 2000, s. 21 f; Housted 2000, s. 36 ff).

När vi talar om slavernas kulturhistoriska bakgrund är ytterligare en aspekt väsentlig att belysa för att ge en rättvisande bild av deras historia. Folkgruppen var nämligen, framför allt från 900-talet, särskilt utsatt i en omfattande människohandel, vars kanaler via mellanstationer i nuvarande Tyskland och Frankrike ledde ut i världen. Denna aktivitet satte till och med språkliga avtryck – det latinska ordet *slavus* skiftade innebörd, från att tidigare ha betecknat en person som tillhörde ovannämnda språkliga och etniska grupp, till att i tyska källor åsyfta en ofri människa (Harrison 2003, s. 179). Det arabiska begreppet *saqaliba*, som etablerats redan tidigare, åsyftade även det härtagna och förslavade slaver. Under 900-talet växte också en gradvis stigmatisering av befolkningen inom västslaviskt område fram (Roslund 2001, s. 246 ff).

Denna människohandels kontaktnät omfattade så avlägsna trakter som Nordafrika och Iberiska halvön, men även Norden. På ön Mölleholmen i Ellestasjön, norr om Ystad, har en slavisk bosättning identifierats (Kelm 2000). Det verkar röra sig om en omlastningsstation eller ett transitläger för slaver (Roslund 2001). Incitamentet till handeln var en omfattande efterfrågan på arbetskraft till den vikingatida storgårdsdriften. Slaveriet var naturligtvis ett lönsamt sätt att organisera driften, och det har föreslagits att så mycket som 30% av invånarna i storgårdsmiljöerna var ofria (Ödman 2013, s. 151 f). Denna diskussion är emellertid problematisk ur flera aspekter. Begreppet »ofri arbetskraft» är starkt laddat och styr lätt tankarna mot hårt kuvade och utnyttjade slavar, kedjade vid sin läst och kontrollerade av samhällets motsatta extrem: markägarna. Att enbart definiera människor utifrån dessa båda poler ger en missvisande bild av hur samhällets socio-ekonomiska förhållanden var uppbyggda. I stället bör man beskriva dem utifrån en skala som innefattar flera övergångsformer och gradvis ökande frihet. Relationen mellan ofri och överordnad ska inte

ses som en envägsrelation, där enbart den senare haft något att vinna. Faktorer som mat, husrum och kanske framför allt beskydd har varit faktorer som den ofria skattat högt. Under gynnsamma förhållanden kunde en ofri förbättra sin position, och exempel finns på att några blivit markägarens gårdsföreståndare, en så kallad bryte. Ofria kunde också tilldelas egen mark att bruka och efter en eller ett par generationer be-traktas som fri (Iversen 1994; Lindkvist & Myr-dal 2003). Stefan Brink sammanfattar det väl (2003, s. 114):

Den sociala-juridiska status som en ofri hade i Norden under järnåldern var antagligen starkt skiftande. Vissa »träl» kunde vara socialt högt uppsatta rådgivare och förvaltare, ehuru juridiskt ofria av olika grad, medan andra var rena arbetsträl, socialt, ekonomiskt och juridiskt att jämställa med kreatur.

Forskningshistorik och typologi

Knivslidebeslagen är ett ganska nytt intresseområde. I Danmark var de länge sparsamt representerade och tolkades som spår av slaviska köpmäns besök i städer och handelscentra, exempelvis i Vindeboder, eller som indicier för slaviska kust-räder (Feveile 2015). Forskningen gör gällande att den teknik som använts vid framställandet av beslagen är starkt knuten till slaviskt område och att denna står i motsats till skandinavisk kultur-tradition som karaktäriseras av tunga, gjutna föremål. Claus Feveile (pers. medd.) anser dock att det finns typologiska särdrag hos vissa beslag som antyder att tillverkningen kan ha ägt rum på ömse sidor om Östersjön, i likhet med den ursprungligen slaviska östersjökeramiken. Uppfatt-

ningen att handel och plundring var de främsta aktiviteterna som förde slaverna till vårt område står i det stora hela oemotsagd än idag (jfr Nielsen 2000, s. 74).

Det än idag mest omfattande verket om slaviska knivslidebeslag kom ut redan 1938 och skrevs av Heinz Knorr. Efter en genomgång av ett 60-tal beslag urskilde han fem grundtyper (I–V; fig. 2), baserade på beslagens formtypiska drag (1938, s. 491). I senare tid har Knorrs typologi förfinats och kompletterats av den polska arkeologen Marcin Engel (se Naum 2008, s. 163 m. ref.).

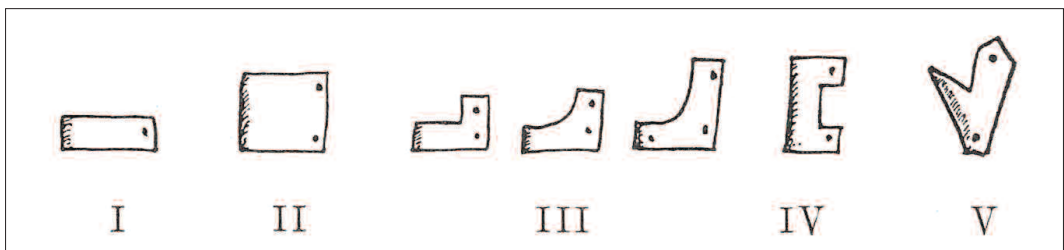
Ett av de största svenska materialen av slaviska knivslidebeslag härrör från den senvikingatida och tidigmedeltida bebyggelsefasen (III) i ringborgen Eketorp på Öland. Eftersom borgen undersökts i sin helhet och beslagen därmed kan knytas till olika karaktärs- och funktionsområden har dessa fynd ett särskilt värde för jämförelser med andra platser. Av de sammanlagt 74 beslagen från Eketorp har 55 bestämts som slaviska. Av dessa är ett drygt 20-tal avbildade i publikationen *Eketorp III* (Borg 1998, s. 120 ff).

Utifrån form och utförande presenteras här beslagen i tre huvudsakliga grupper med en modifierad version av Knorrs typologi.

Knivslidebeslagens funktion

Först en kort bakgrund till beslagens funktion och karaktäristika. En grundläggande utgångspunkt är knivens betydelse under den tidiga medeltiden, såsom en viktig del av den personliga utrustningen. I dess egenskap av bruksverktyg som använts i ett brett spektrum av vardagssysslor menar Magdalena Naum (2008, s. 162) att den burits av såväl män som kvinnor. Från slaviskt område har knivar med hela eller delar av slidan

Fig. 2. Knorrs typologi för slaviska knivslidebeslag. —Knorr's typology for Slavic knife-sheath mounts.

bevarad påträffats. Därmed vet vi att slidorna var tillverkade i läder och förefaller till formen ha varit rektangulära och jämbreda, utan någon anpassning till knivens form. Vid slidans ände har beslagen varit fastsatta längs knivens rygg. En slida kunde vara försedd med flera beslag. Utifrån fynd av hela knivslidor från Bornholm kan vi utgå från att varje slida varit försedd med minst två, inte sällan tre eller fyra beslag (pers. medd. M. Naum). Således representerar ett fynd av ett beslag inte *en* utan snarare 25–50% av en slida. Beslagen är tillverkade av ganska tunt bronsbleck som ornerats med punsteknik, vikits dubbla och fästats med nitar på slidan. Ornamentiken uppvisar stor variation vad gäller mönster och placering. Som regel har den emellertid punsats ut från insidan, resulterande i små cirkulära eller ovala förhöjningar på godsidan, ibland kombinerade med genombrytningar i metallen.

Fyndplatser

Nedan följer ett urval ur litteraturen av platser och typer av miljöer som de slaviska knivslidebeslagen påträffas i. Det är på intet sätt en komplett redogörelse – jag har exempelvis inte besökt eller inventerat några museimagasin för denna studie.

Beslagen förekommer än så länge bara sparsamt inom svenskt område. Utöver Örja och Eketorp har många påträffats i tidigmedeltida handelsmiljöer, exempelvis ett från Lödöse (SHM 27600), ett från Löddeköpinge (Ohlsson 1980) och två från Vä (Stjernquist 1951, s. 88). Fynd finns också från det kustnära Önnerup (pers. medd. Bengt Söderberg), Järrestad (Söderberg 2005) och Uppåkra (Anglert & Huttu 1999, s. 289). Från Sigtuna med sina vidsträckta handelskontakter finns flera beslag av såväl tysk som västslavisk typ (Roslund 2010, s. 244 f, 248). I Malmöområdet finns ett fåtal spridda fynd, exempelvis från Hyllie (Friman 2006, s. 44), Hjärup (Schmidt Sabo 2011), Barsebäck (Knarr-ström 2014) och Östra Grevie (Bolander 2015). På den sistnämnda platsen har därtill registrerats slavisk keramik (Bolander 2017). Också från Helsingborgs stad finns ett beslag (se nedan).

Allt eftersom fler arkeologiska undersökningar utförs med systematisk metalldetektering kan fler platser förväntas sälla sig till ovan presente-

rade lista. Notera att beslagen med få undantag är knutna till platser i anslutning till kusten, medan få finns dokumenterade i inlandet. Lund, som utgör ett undantag, var en tidigmedeltida stadsbildning som i flera avseenden efterträdde Uppåkra i rollen som regionalt centrum (Naum 2008, s. 163; Roslund 2012, s. 308). Långväga kontaktnät och handelsförbindelser knöts samman i Lund (Carelli 2012, s. 279).

På danskt område betraktades även här beslagen länge som sällsynta, och en genomgång av landets samlingar 1982 resulterade i blott fyra exemplar. I och med metalldetektorns intåg i arkeologin har bilden förändrats markant – beslagen är idag vanligt förekommande och överskrider 300 stycken. Claus Feveile arbetar med det danska materialet och menar att beslagen förekommer tätt i Östdanmark (Fyn och Själland), medan endast spridda nedslag noterats på Jylland. Beslagens kärnområde utanför den västslaviska regionen överensstämmer väl med östersjökeramikens användningsområde, och mot den bakgrunden kan man diskutera en kulturell region som omfattar Fyn, Själland, Bornholm, de mindre öarna och Skåne. Bara på nordöstra Fyn har Feveile registrerat 36 slaviska knivslidebeslag fördelade på 17 lokaler. I Roskildetrakten finns ett 20-tal, varav flera härstammar från Vindeboder (Andersen, 2000, s. 30f; Feveile 2015). Från Bornholm finns ett stort material, 69 stycken enligt Naum (2008, s. 162 ff). Hon har diskuterat beslagens roll som markör av social och kulturell tillhörighet hos den slaviska befolkningen på ön. Här har 13 beslag påträffats i gravar.

Örjafyndet

För att förstå hur beslagen hamnat i Örja är det av vikt att förstå upprinnelsen till bysammanslutningen. Mot vilken bakgrund bildades byn – finns en föregående bebyggelse att söka i närområdet, eller rent utav på platsen?

Örja medeltida bytomt är belägen öster om Landskrona, 1½ kilometer från Lundåkrabukten i söder och 3½ kilometer från kusten i väster. Trakten var under stora delar av järnåldern ett gränsområde i förhållande till slättlandskapets mer centrala bygder i söder och i norr (Carlie 2005, s. 456 f). Närvaron av en markägande elit avspeglas bland annat i en runsten som dateras

Fig. 3. Översikt över de berörda gårdslägena i Örja bytomt, på underlag av karta från 1676. Prick: fynd av slaviskt knivslidebeslag. — Overview of the excavated Örja farm sites. Slavic knife-sheath mounts indicated.

till 800-talet (Raä Örja 3; Moltke 1981 nr 333).

Det äldsta skriftliga omnämmandet är från 1285. Som ofta är fallet har dock Örja en föregående järnåldersbebyggelse i nära anslutning. Vikingatida byggnader har nämligen påvisats i anslutning till den tidigmedeltida bebyggelsen på gård 1 och 12. Läget för respektive gård har således haft kontinuitet från senvikingatiden och fram i 1600-talet. Därför använder jag 1676 års karta som bakgrund här (fig. 3).

I närheten anses kungalevet Säby ha legat. Säby omnämns under 1160-talet, då ärkebiskopen donerat en gård till domkyrkan i Lund. Omnämmandet avslöjar att såväl kung som ärkebiskop haft gårdar i Säby. Under 1300-talet omnämns för första gången ett Norra och ett Södra Säby. Den senare motsvarar läget vid Saxåns mynning för stadsbildningen Landskrona, grundlagd 1413. Här fanns en naturlig djuphamn som var viktig för handelsutbyte sjövägen. I slutet av 1100-talet omnämner Saxo därtill en plats med

namnet Landora, vilken även det anses syfta på platsen för Landskrona, utifrån ett omnämmande som berättar att den danska ledungsflottan samlades här år 1159 (Anglert et al. 2010).

Fyndomständigheter

Undersökningen av Örja bytomt utfördes med *single context*-metodik, där ytstora marklager till stor del undersöktes med grävmaskin, medan bebyggelse lämningar handgrävdes. Örja är en av de första stora bytomtsundersökningarna där stor vikt lagts vid systematisk metalldetektering (Schmidt Sabo 2013, s. 16 ff). Alla de 23 slaviska knivslidebeslagen påträffades med just denna metod, vilket understryker hur viktig den är inför framtiden (jfr Lindberg & Lingström 2016).

Slaviska knivslidebeslag påträffades på tre av de fyra berörda gårdslägena (fig. 3). Därtill påträffades tre längs kommunikationsstråk öster om toftmarken till gårdslägena 21/19 – alla i nämligen övergripande och ystora kontexter som svårli-

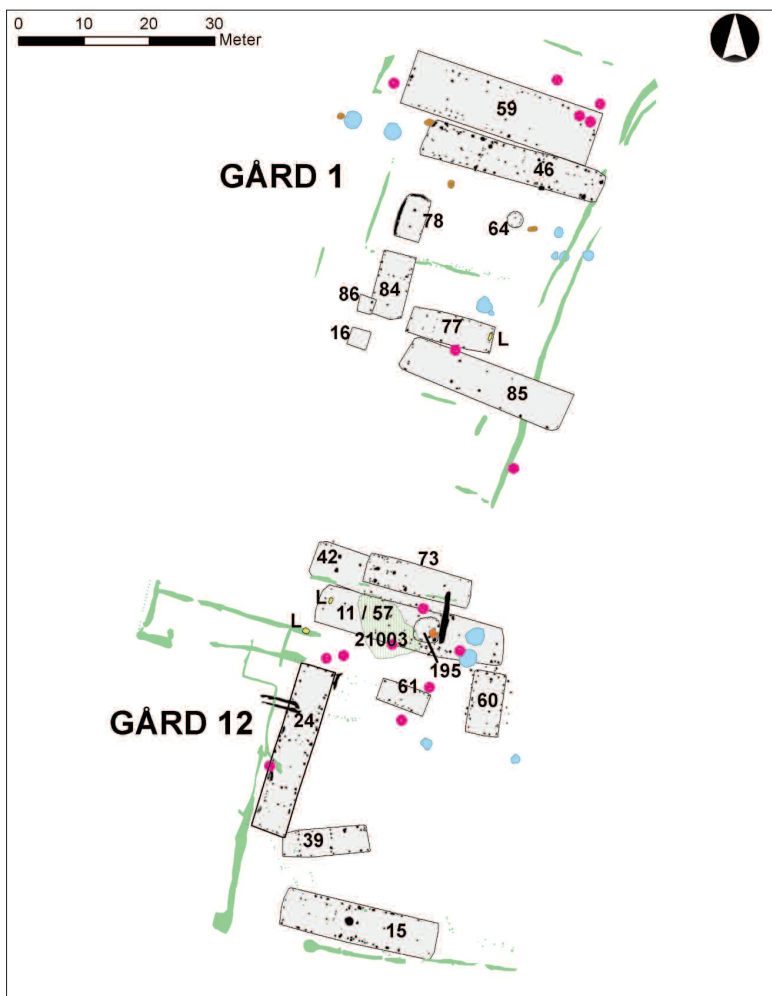

Fig. 4. 1100- och 1200-talens bebyggelse i Örja. Prick: fynd av slaviskt knivslidebeslag. L: de tre lerbottarna. —12th and 13th century buildings at Örja with Slavic knife-sheath mounts and clay-lined pits indicated.

gen låter sig dateras eller beskrivas i termer av hur de har tillkommit. Inte heller har någon angränsande bebyggelse eller tydlig aktivitet kunnat identifieras för perioden 1150–1250, varför fynden från området är svåra att kontextualisera.

Även för de fyra beslag som påträffades på gård 20 saknas användbara kontextuella kopplingar, då alla insamlades från ploglagret. På tomten dokumenterades bland annat en arbetsgrop som innehöll östersjökeramik, granatglimmerskiffer och fiskben, samt flera lerklädda gropar av oklar funktion. Alla daterade till perioden 1000–1150.

Sju av knivslidebeslagen påträffades på gård 1. Två insamlades från ploglagret, medan tre fanns

i större odlings- eller marklager som ackumulerats över längre tid. Kontexternas dateringsmässiga informationsvärde får betraktas som lågt. Däremot påträffades ett beslag i en äldre matjordshorisont som utifrån stratigrafi och fyndmaterial daterats till 1000–1100-talen. Ett annat beslag framkom ur fyllningen i en kok- och/eller avfallsgrop som även innehöll en skärva östersjökeramik med samma datering. Under denna period var gårdsläget bebyggt med flera ekonomibyggnader, varav minst tre stolpbodnar. Ett tvåskeppigt hus hade en särpräglad konstruktion och föreslås ha använts som verkstad eller för sakral verksamhet (Schmidt Sabo 2013, s. 99). På

Fnr	Gård	Kontext	Beskrivning	Datering	Övriga fynd
822, 2635	12	20249	Äldre matjordshorisont	1000 – 1200	Bandbleck, beslag, bleck, blykors, brakteat, degel, fibula, hängen, kam, blyplugg från kastben till ett spel, knappar, knivar, kvarnsten, kula, mynt, nyckel, nålar, nitar, remändebeslag, ring, rödgods, sländtrissor, smältor, spik, supsked, söljor, ten, torne, tråd, yngre svartgods, östersjökeramik.
2063, 2066	12	20348	Akkumulerad markyta	1000 – 1300	Band, beslag, bleck, bryne, bultlås, dräktnål, hängen, kam, knapp, kniv, kontrollmärke, krok, kula, kvarnsten, mynt, ring, runbleck, rödgods, skedborr, spik, söljor, torne, tråd, ölkran.
2310	12	20618	Raseringslager Hus 57	1100 – 1200	Beslag, benredskap, bleck, bryne, handtag, nitar, rödgods, rör, sländtrissa, sölja.
2375	12	20069	Utfyllnadslager	1200 – 1400	Bleck, brynen, dräktnål, kniv, kvarnstensfragment, lås, nitar, nyckel, ring, slagg, taktegel, äldre rödgods, spik.
2831	12	21010	Golvlager Hus 57	1100 – 1200	Ljusterspetsar, nitar, sporre.
2855	12	21003	Golvlager Hus 57	1100 – 1200	Bleck, järnklump, urnesspänne, vävkam.
4708	1	30596	Äldre matjordshorisont	1000 – 1200	Beslag, bleck, blyklump, hyskor, knappar, knivar, krok, mynt, nitar, nål, pincetter, remändebeslag, skaft, smältor, spik, söljor, torne.
4791	1	31599	Gropfyllning	1000 – 1200	Östersjökeramik.

Tab. 1. Fyndmaterial påträffat tillsammans med slaviska knivslidebeslag vid Örja.

gårdsläget undersöktes även en lerbotten, innehållande rikligt med fiskben och fjäll.

På gård 12 noterades sammanlagt nio slaviska knivslidebeslag, varav endast ett i ploglagret. Det senare mättes aldrig in och är därför inte inprickat i fig. 4. Ytterligare ett beslag insamlades från ett större anonymt marklager med osäker datering. Två beslag framkom i en äldre matjordshorisont daterad till 1000–1100-talen. Ytterligare två insamlades från en markyta som ackumulerats över en längre tid. Trots ett mindre inslag av yngre fynd finns anledning att anta en datering till 1000–1200-talen. Merparten av lagret har tillkommit under en tid då omfattande fiskhante-

ring pågick på platsen, bland annat påvisad genom två lerbottnar, fiskbensrika kulturlager och fyndet av ett kontrollmärke med anknytning till sillmarknaderna i Skanör-Falsterbo.

Under det tidiga 1200-talet blir fiskhanteringen ännu mera framträdande på gård 12, då en omfattande rökeriverksamhet inleds i en byggnad på syllstensgrund i den norra delen av gårdsläget. Fiskbenen från rökeriets golvlager representerar mer än 4000 individer, huvudsakligen sill, torsk och flundra (Cardell 2013; Bolander 2014). Ytterligare tre beslag påträffades i golv- respektive raseringslager till en stolpburen byggnad som föregått rökeriet. Dessa fynd framkom således i

en låst stratigrafisk sekvens från 1100-talet. I och kring den stolpburna byggnaden fanns ett fiskbensrikt lager som innehöll ljusterspetsar och angelkrokar som ytterligare accentuerar kopplingen till fiskeri. Möjligen kan den senare så omfattande rökeriverksamheten ha inletts redan i det äldre stolpburna huset. En mindre, cirkulär stolpkonstruktion strax utanför huset var försedd med en värmekälla och skulle kunna ha använts för ändamålet.

Under 1300-talet omfattade gården utöver rökeribyggnaden även två mindre, till verksamheten knutna ekonomibyggnader. I dem påträffades flera verktyg som understöder kopplingen, bland annat skäror, knivar och brynen. Rökeriet har sannolikt varit i bruk in i 1400-talet. En parentes är att det för 1300–1400-talen inte har belagts någon bostadslänga på gård 12. Kanske drevs verksamheten under denna tid av bysamfälligheten som genom att förädla fisk och omsätta varan på den lokala marknaden kunnat producera ett värdefullt tillskott till den dagliga försörjningen (Bolander 2013, s. 122; Ersgård 2016, s. 95 ff).

Bland övriga fynd från samma kontexter som de slaviska knivslidebeslagen kan vissa mönster skönjas. Allmänna föremålskategorier såsom bleck/ beslag förekom i sex av de åtta kontexter som daterats till perioden för deponerandet av knivslidebeslagen (tab. 1). Samma antal nådde hantverksrelaterade föremål (benredskap, blyklump, degel, handtag, järnklump, skedborr, slagg, smältor), medan kammar, sländtrissor eller nålar fanns i fem av kontexterna. Brynen och knivar förekom även de i fem av de åtta kontexterna och likaså nitar. Kvarnstensfragment förekom i tre kontexter, likaså lås/nycklar och krok/ljusterspets. Det är vanskligt att göra direkta kopplingar mellan förekomsten av beslagen och andra föremålskategorier, men vi kan konstatera en hög frekvens av hantverksrelaterade föremål i samma kontexter. Knivar och brynen var universalverktyg som användes i vitt skilda aktiviteter i det vardagliga livet, så att enbart sätta dem i samband med den omfattande fiskhanteringen vore att dra tolkning- en alltför långt.

Eketorpsfynden

Den senvikingatida och tidigmedeltida bebyggelsefasen (III) av Eketorps ringborg på Öland er-bju-

der en intressant parallell till materialet från Örja, inte minst då materialet härifrån kan betraktas som såväl komplett som kronologiskt slutet. Efter- som hela bosättningsytan är noggrant undersökt motsvarar materialet i stort det som en gång deponerats (Borg 1998, s. 11 f).

Anläggningen kan beskrivas som en befäst militärgarnison med en storskalig planlösning. Dess politiska sammanhang är omdiskuterat. Tidigare förslag har exempelvis gjort gällande att det skulle röra sig om en vendisk sjörövarborg eller att borgen ingått i ett slaviskt rike. Det har också föreslagits att den var ett stormannafäste med koppling till Sverkerätten och en framväxande kunglig militär ledungsorganisation (Hagberg 1974, s. 42; Borg 2000b, s. 18 f, 23). Aktiviteterna på Eketorp III förefaller ha eskalerat från 1170-talet och var som mest intensiva 1180–1220, för att successivt klinga av och sedan upphöra vid 1200-talets mitt (Borg 1998, s. 62).

Det mångfasetterade fyndmaterialet, nära nog 20 000 fyndposter, avspeglar en lång rad näringar och aktiviteter. Fyndmaterialet är väl analyserat och statistiskt bearbetat, vilket resulterat i detaljerade spridningsbilder samt indelningar i aktivitets- och karaktärsområden (fig. 5). De 55 slaviska knivslidebeslagen är förhållandevis jämnt fördelade över borgens alla delar, inklusive två fynd i smedjorna utanför den inre vallen, vilket gör det svårt att koppla dem till någon viss aktivitet. En viss koncentration kan skönjas i borgens sydöstra del – ett område som har välbyggda hus, allsidig verksamhet och en diversifierad fyndsammansättning. Den närbelägna brunnen kan vara en anledning till att man sökt sig hit. De flesta av omkring tusen brynen framkom nämligen här, vilket antyder att eggförsedda föremål slipats där tillgång till vatten fanns. Brynena är för övrigt betydligt fler i Eketorp än i exempelvis Fyrkat och Århus-Söndervold (Borg 2000a, s. 14 ff, 34, 44, 64 f).

Kniven är ett besvärligt föremål att tolka, då den har ett så mångsidigt användningsområde. Detta avspeglas i den jämna spridningen över hela borgområdet. I den norra delen är kniven emellertid den dominerande föremålskategorin, medan knivslidebeslagen har samma genomsnittliga förekomst. Här stod förrådsbyggnader där kött, fisk samt i viss mån även vegetabiliska produkter hanterades. Borgens stora fiskbensmaterial, hu-

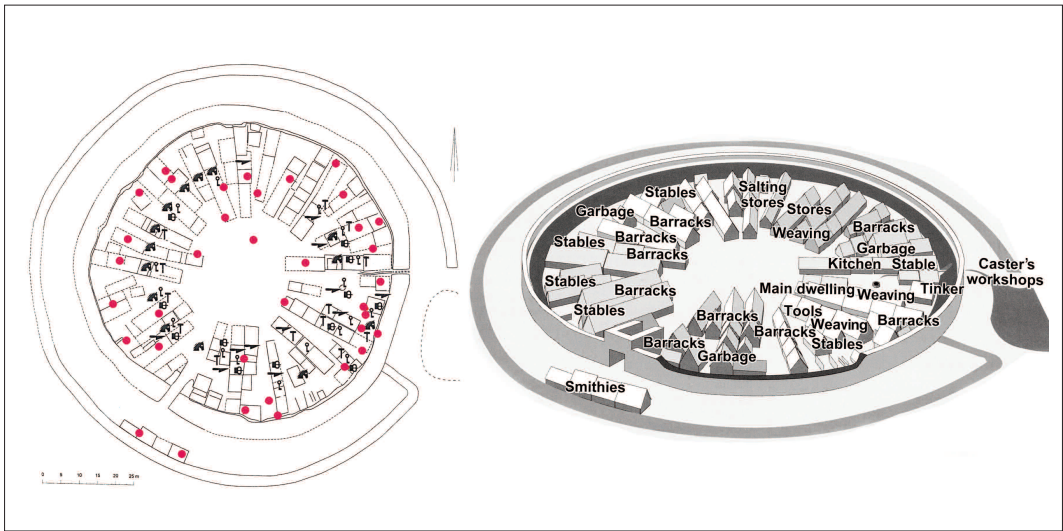

Fig. 5. Eketorp III. Till vänster: slaviska knivslidebeslag tillsammans med dominerande föremålskategorier i borgens olika delar. Till höger: förslag till indelning i karaktärsområden. Efter Borg 1998, s. 123, 2000a, s. 38, 67. —Eketorp III. Left, Slavic knife-sheath mounts and dominant artefact categories in different areas. Right, activity areas.

vudsakligen av sill, visar en tydlig koncentration i detta troliga köksområde. Några knivar från Eketorp är framställda i en teknik som finns be-lagd från den slaviska borgen Dessau-Mosigkau från 700-talet och framåt. Dessa har rimligtvis burits i beslagsförsedda slidor med ursprung på västslaviskt område (Borg 1998, s. 111, 116; 2000a, s. 38, 56; 2000b, s. 50).

Mellan den yttre och den inre ringvallen har åtta metallverkstäder dokumenterats, men det fanns sannolikt fler. Järn var nära på det enda materialet som bearbetades, och beläggen för brons-hantverk är få (Borg 1998, s. 139, 2000a, s. 60, 66). Knivslidebeslagen har således inte framställts på platsen. Vidare kan vi konstatera att handelsverk-samhet endast bedrivits i begränsad omfattning, eftersom även fynden av vågar och vikter är få (Borg 2000a, s. 65). Däremot påträffades många nitar och klinknaglar. En del kan representera återanvänt virke, men mängden tyder ändå på att båtbyggeri och reparationer bedrivits (Borg 2000b, s. 23).

Ett jämförande perspektiv

En grundläggande fråga är hur beslagen hamnat i jorden. Beslagen från Örja är intakta eller har små defekter, vilka inte torde ha varit tillräcklig anledning för att kassera dem. En förklaring kan vara att den tunna och spröda metallen i kombi-nation med de små nitarna var den svaga punkten. Troligen har beslagen helt enkelt lossnat från lädret utan att användaren märkt något.

När vi sammanställer förekomsten av beslag (tab. 2) i Örja, Eketorp, Roskilde-Vindeboder, Sydvästsjälland (Nielsen 2000, s. 74) och Born-holm (Naum 2008, s. 165 ff) så framgår tydligt att Typ I är sällsynt, vilket redan Knorr konstaterade. Typ II är vanlig i Örja, på Eketorp och Syd-västsjälland, medan Typ III endast är vanlig i Vindeboder. Typ IV dominerar i Örja och på Eke-torp, medan typ V är sällsynt. Intressant är att alla fem typerna förekommer i Vindeboder och att typ III här är den dominerande. Michael An-dersen (1988, s. 53) menar att det överensstämmer väl med fyndbilden från vendiskt område. Även Naum (2008, s. 162) framhåller typ III som vanligt förekommande, näst efter typ II och IV. Iakttagelserna från danskt område står alltså i

Knorr's typ	Örja	Eketorp	Vindeboder	Sydvästsjälland	Bornholm
I	-	-	Förekommer	Förekommer	Förekommer
II	Dominerar	Dominerar	Förekommer	Dominerar	Dominerar
III	Förekommer	-	Dominerar	-	Förekommer
IV	Dominerar	Dominerar	Förekommer	Förekommer	Dominerar
V	-	-	Förekommer	-	Förekommer

Tab. 2. De slaviska knivslidebeslagens förekomst, enligt Knorr's typologi.

motsats till den sparsamma förekomsten av typ III på svenskt område, möjligen som ett resultat av skiftande proveniens.

En detaljerad analys av hur de olika typerna fördelar sig mellan gårdarna i Örja visar på små skillnader (se uppsatsens katalog). Jag bedömer dock att underlaget är för litet för att det ska vara värt att presentera dem här. Kan vi i stället utifrån det totala antalet beslag som påträffats i Örja, 23 stycken, få en uppfattning om hur många knivar de representerar? Vi utgår från de nyckeltal som presenterats ovan, det vill säga att varje slida varit försedd med 2–4 beslag. Det maximala antalet knivar är då naturligtvis 23, förutsatt att endast ett beslag från slidan till varje kniv påträffats. Eftersom siffran inte säger något om bärarnas grad av klumpighet i kombination med konstruktionens hållfasthet under en känd tidsrymd, så kan vi inte slå fast vilket exakt antal knivar som varit i bruk på platsen. Det minsta antalet är emellertid sex stycken (23/4), förutsatt att alla haft fyra beslag och att samtliga beslag från dessa knivslidor både tappats och påträffats. Beslagen representerar således mellan 6 och 23 knivslidor. Antalet knivar i bruk på platsen måste ha varit betydligt större.

Kontexter

Få fynd vid Örja gjordes som vi sett i slutna och säkert daterade kontexter. Merparten insamlades från ploglagret eller större, vidlyftiga marklager eller odlingshorisonter som ackumulerats över lång tid. Fyra slutna kontexter, nämligen golv- och raseringslager samt en gropfyllning, visar att belagen kommit i jorden under perioden från det sena 1000-talet till det tidiga 1200-talet.

Detta gäller sannolikt även för övriga 19.

Under denna tid är gårdarna i Örja funktionellt diversifierade, med en försörjning som sträcker sig bortom odling och kreaturhållning. Några anläggningstyper var gemensamma nämare för de tre gårdarna i Örja, nämligen arbetsgröpar, lerklädda gröpar och lerbottnar. De senare vittnar om en tidig och utbredd fiskerinäring, tillsammans med fiskbensberikade kulturlager, fynd av fiskekrokare, ljusterspetsar och angelkrokare, samt kontrollmärket från Skånemarknaden. Märkena var i bruk under det sena 1100-talet och användes som kvitto på att fogden erhölet en avgift för rättigheter till fiske, handel eller hantverk (Rydbeck 1935, s. 48, 109 ff).

Lerbottnar förknippas med kustnära handelsplatser, inte minst de omfattande sillmarknaderna i Skanör-Falsterbo, Malmö och Helsingborg. På sådana platser knöts handelsvägar samman och av den anledningen har föremål av exotisk art förstås florerat, antingen genom handelsutbyte eller i ditresta personers ägo. I ljuset av detta är en koppling mellan slaviska knivslidebeslag och förekomsten av lerbottnar inte långsökta. Från Helsingborg finns därtill exempel på ett beslag som framkom i fyllningen till en av flera lerbottnar, med ett enhetligt fyndmaterial från 1100- och 1200-talen (Pettersson 2000, s. 16). Lerbottnarnas funktion är omdebatterad och man har inte lyckats enas om en gemensam tolkningsmodell. Forskningshistoriken har senast sammanfattats av Henrik Axrud (2015). Ett källkritiskt problem i sammanhanget består i att flera av lerbottensförekomsterna på de nämnda platserna dokumenterades under 1970- och 80-talen – en tid då metalldetektor knappast användes, varför

det inte kan uteslutas att knivslidebeslagen är underrepresenterade. Beslagen kan därtill dölja sig i magasinens fyndlistor under anonyma benämningar såsom »beslag» eller »bleck», då de först ganska nyligen uppmärksammats och börjat registreras under sin rätta benämning.

För att återgå till Örja, så finner vi där knivslidebeslagen i ett sammanhang med en omfattande fiskerinäring. Kontrollmärket avslöjar att man agerat på Skånemarknaden, sannolikt i syfte att omsätta produkterna brett. Kedjan från införskaffande av råvara, rensning, rökning och försäljning erbjuder dock så pass många tolkningsmöjligheter att vi inte säkert kan veta hur det har gått till. Man kan undra huruvida knivslidebeslagen och de bakomliggande knivarna ska knytas direkt till fiskhanteringen. Mats Roslund (2001, s. 30 f) har påtalat fisket som ett av de få näringsfång som västslaverna, efter 1100-talets begynnande stigmatisering i Lübeck, tilläts att utöva. Alternativt kan knivarna ha införskaffats från kringresande handelsmän eller rent av på Skånemarknaden. Förslaget stärks av att västslaverna, åtminstone in i 1000-talet, betraktades som flitiga köpmän. Adam av Bremen (bok I, kap. 60; 1984, s. 60) omnämner exempelvis vändernas köpmän i samband med marknadshandel i Birka, men i och med 1100-talets stigmatisering torde dessa möjligheter kraftigt ha inskränkts. Att knivslidan varit en handelsvara motsägs av att den verkar ha varit starkt identitetsladdad: det kan ifrågasättas om den verkligen korsat denna skarpa kulturella gräns och kommit i den nordisktalande befolkningens ägo. Kniven och dess beslagsförsedda slida lades ner i samband med den slaviska befolkningens begravningar på Bornholm. Denna sed kan tolkas som ett uttryck för knivens betydelse som bärare av kulturell identitet (Naum 2008, s. 168 ff). Forskningen kring hur slavisk tradition assimilerats i den skånska och danska östersjökeramiken kontrasterar och nyanserar emellertid bilden och kan indikera att den kulturella gränsen successivt brutits ned (Roslund 2001).

Om vi antar att beslagen representerar en slavisk grupp på platsen och att knivarna ingick i deras personliga utrustning så återstår ett fåtal tolkningsmöjligheter. Antal och spridning indikerar att det inte rör sig om en grupp som varit på

genomresa eller haft ett tillfälligt ärende i omgivningarna. Mot bakgrunden av den omfattande människohandel som åtminstone från 900-talet utgick från slaviskt område kan beslagen representera ofri arbetskraft som nyttjats på gårdarna. Tolkningen styrks av prestigeföremål från gård 1, men framför allt från gård 12, som antyder närvaron av personer med ett visst kontaktnät, politiskt inflytande och social rang. I sådana miljöer var det närmast gängse att hålla sig med ofri arbetskraft för driften av gårdarna och hushållet. Emellertid finns också arkeologisk bevisföring som leder oss i en annan riktning, om vilken mera nedan.

Vilka gemensamma nämnare finns då hos fyndomständigheterna i Örja respektive Eketorp III? Till att börja med är en bytomt och en borg väldigt olika, men om vi ser bortom det finns flera intressanta likheter. Båda platserna är belägna cirka 1,5 kilometer från kusten, vilket rimligen är ett uttryck för en medveten strategi i syfte att skydda sig från kustangrepp. Tidigmedeltida vapen var sällsynta i Örja och bestod av sex pilspetsar varav fyra till armborst. Det finns därmed inget som tyder på att byn utsatts för ett vendiskt anfall, vilket det annars finns flera exempel på från danskt område. För Eketorps del föreslog däremot Mårten Stenberger (1932, s. 140; däremot Borg 2000b, s. 19) att borgen vid någon tidpunkt intagits och legat under slaviskt styre. I byn Örja bedrevs en omfattande fiskhantering, med ett rökeri och en sannolik koppling till sillmarknaderna i Skanör-Falsterbo. Motsvarande förhållanden kan ha rått i Eketorp III: Ulf Erik Hagberg (1974, s. 42; 1979, s. 84; däremot Borg 2000b, s. 8) menade att platsen utgjort ett administrativt och militärt centrum som kontrollerade det rika sillfisket vid Ölands sydkust och sillmarknaden i Kyrkohamn, inte olik de i Skanör-Falsterbo, om än i mindre skala. Ett omfattande fiskbensmaterial, inte minst av sill, har påträffats i borgen vilket stärker anläggningens koppling till kusten och fiskerinäringen. De arkeologiska insatserna i Kyrkohamn har emellertid varit alltför begränsade för att kunna belysa relationen mellan de båda platserna (se vidare Hagberg 1979, s. 84; Borg 2000b, s. 8). Fastän förhållandet i det senare fallet är omstritt, så kan inte Örjas och Eketorps närhet till några

av de sillrikaste vattnen under den tidiga medeltiden bortses från.

I såväl Örja som Eketorp III är de slaviska knivslidebeslagen huvudsakligen knutna till bebyggelse och områden med husgrunder. Spridningen i Eketorp III kopplar dem inte till någon viss aktivitet. Däremot antyder den förhållandevis jämna fördelningen över borgens alla områden att bärarna av knivarna fick ha dessa kulturellt karakteristiska föremål samtidigt som de kunde röra sig fritt. För Eketorps del kan vi fråga oss om det innebär att de haft en framskjuten status, exempelvis som efterfrågade och högt skattade hantverkare? I så fall kan kopplingen till ledungen, den belagda båtbyggeri- och reparationsverksamheten, vara en rimlig förklaring till slavernas närvaro på platsen. Som ovan nämnts vet vi från historiska källor att den danska ledungen låg i hamn vid kusten utanför Landskrona år 1159, vilket ger oss en beröringspunkt även för Örjas del. Slaviska skeppsbyggare tycks dock huvudsakligen ha använt sig av träplugg, inte klinknitar, vilket måste beaktas i sammanhanget. I Örja förekom nitar i fem av de åtta fall där beslagen kunde knytas till en kontext. Nitarna var emellertid kraftigt korroderade och konserverades aldrig, varför de inte kunnat typbestämmas.

Avslutande reflektioner

När det gäller förekomsten av knivar framstår 1100-talets Örja som en tydlig kontrast till den slaviska befolkningen under föregående sekel på Mölleholmen. Ön verkar ha fungerat som transitboende för människor som nyss mist sin frihet. Där finns inga belägg för knivar eller andra potentiella vapen. Ett sätt att kuva och kontrollera fångarna var nog också att beröva dem deras kulturella identitet, exempelvis genom att avlägsna etniska symboler. När ofri arbetskraft kom till en gård hade dessa människor således knappast med sig vare sig knivar eller knivslidor. Därmed är det inte heller rimligt att se slaverna i Örja som kuvade trälar. Spridningen av beslagen leder oss i samma riktning. Förhållandet är likartat i såväl Örja som i Eketorp III – knivarna och beslagen visar på en jämn spridning som inte signalerar några restriktioner i rörligheten. Jag menar att slaverna på dessa båda platser anlätades för sin yrkeskunnighet. I Örjas fall rör det sig förslagsvis

om specialister i något led, knutna till fiskhanteringen, driften av rökeriet eller omsättningen av den färdiga produkten. Möjligen kan vi här se en koppling till ovannämnda forskning som framhävt fisket som ett av de få näringsfång som stod öppna för de under 1100-talets början stigmatiserade västslaverna i området kring Elbe och Lübeck. Att silltillströmningen vid Rügen började tidigare eller samtidigt med den i Skanör-Falsterbo kan ha gett slaverna erfarenhet och kunskap kring hanteringen. Denna *know-how* kan, i sin tur, ha varit eftertraktad när sillen väl strömmade till längs Skånes västkust, och har inte minst varit värdefull för driften av rökeriet i Örja. Resultaten av den kontextuella analysen tyder således, för vårt område, på en mer framskjuten social ställning för slaverna än vad rådande forskningsläge låter påskina. Följaktligen menar jag att det finns skäl för en mer nyanserad syn på slavernas närvaro på svenskt område.

Tack

Tack framför allt till Bengt Söderberg och Mats Roslund för värdefulla synpunkter. Tack även till Helene Wilhelmson för uppmuntran, till Magdalena Naum för data rörande fyndomständigheter på Bornholm, och till Håkan Svensson och Claus Feveile för information från pågående forskning i Danmark.

Referenser

- Adam av Bremen. *Historien om Hamburgstiftet och dess biskopar*. Översättning Emanuel Svenberg, kommentarer av Carl Fredrik Hallencreutz. Stockholm 1984.
- Andersen, M., 1988. Venderne i Roskilde. *Hikuin* 14. Højbjerg.
- 2000. Slaverne i Roskilde. I Selch Jensen et al. 2000.
- Anglert, M., Brorsson, T., Larsson, S. & Reinsert, A., 2010. *Den lyckade staden Landskrona*. Landskrona Museum.
- Anglert, M. & Huttu, J., 1999. Det medeltida Uppåkra och detektorfynden. Hård, B. (red). *Fynden i centrum*. Uppåkrastudier 2. Lund.
- Axrud, H., 2015. *Lerbottnar. En granskning av fem tolkningar*. Kandidatuppsats i historisk arkeologi. Lunds universitet.
- Bolander, A., 2013. Gård 12. I Schmidt Sabo 2013.
- 2014. Smoke houses and entrepreneurs in two rural villages of Medieval Scania, Örja and Skegrie. Svart Kristiansen, M. & Giles, K. (red). *Dwellings*,

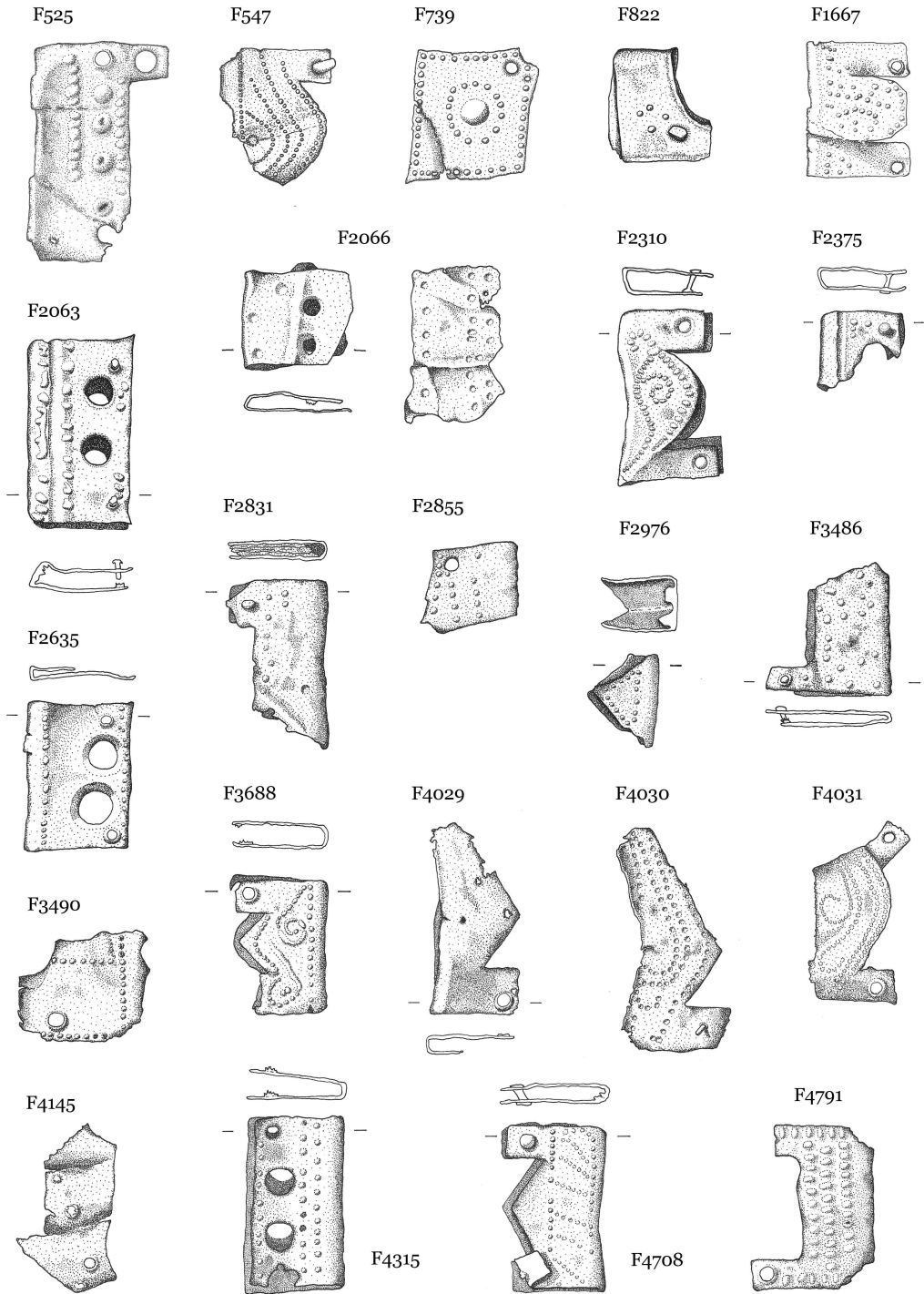
- identities and homes. *European housing culture from the Viking Age to the Renaissance*. Århus.
- 2015. *Östra Grevie 9:40 och 12:14. Arkeologisk förundersökning 2014*. Arkeologiska uppdragsverksamheten rapport 2015:95. Lund.
 - 2017. *Östra Grevie 9:30 och 12:14 – där backe möter slätt, mellan mosse och lund*. Arkeologerna rapport 2017:18. Lund.
- Borg, K., 1998. *Eketorp III. Den medeltida befästningen på Öland*. Artefakterna. KVHAA. Stockholm.
- 2000a. *Eketorp III. Befästning och bosättning på Öland*. Artefakterna. KVHAA. Stockholm.
 - 2000b. *Reflexionier kring den medeltida befästningen Eketorp III. Ett medeltidsarkeologiskt projekt*. Lund.
- Brink, S., 2003. ambått, seta, deigja - þræll, þjónn, bryti: termer för trälrar belyser trældomens äldre historia. Lindkvist, T. & Myrdal, J. (red). *Trälrar. Ofria i agrarsamhället från vikingatid till medeltid*. Lund.
- Cardell, A., 2013. Fisk för distribution och kött till husbehov. I Schmidt Sabo 2013.
- Carelli, P., 2012. *Lunds historia – staden och omlandet. 1. Medeltiden. En metropol växer fram (990–1536)*. Lund.
- Carlie, A., 2005. Samhällen och rikedomsmiljöer. Carlie, A. (red.). *Järnålder vid Öresund. Band 1. Specialstudier och syntes*. Lund.
- Ersgård, L., 2016. Change, desertion and survival – an archaeology of the late-medieval crisis. Lagerås, P. (red.). *Environment, society and the Black Death. An interdisciplinary approach to the late-medieval crisis in Sweden*. Oxford.
- Etting, V., 2000. Venderne på Falster. I Selch Jensen et al. 2000.
- Feveile, C., 2015. Knivskedebe­slag af vendisk type. *Fynboer & Arkeologi* 2015:1. Harja Arkæologisk Forening.
- Friman, B., 2006. *Vintrieleden – Hyllie IP – Ekostråket. Järnåldersbebyggelse på Hyllie 156:8*. Malmö Kulturmiljö rapport 2006:012. Malmö.
- Hagberg, U.E., 1974. Flisor och fornborgar. *Svenska turistföreningens årsskrift* 1974. Stockholm.
- 1979. Den förhistoriska Kalmarbygden. *Kalmar stads historia I*. Kalmar.
- Harrison, D., 2003. Den variationsrika friheten. Några synpunkter på det tidigmedeltida slaveriet i Europa. Lindkvist, T. & Myrdal, J. (red). *Trälrar. Ofria i agrarsamhället från vikingatid till medeltid*. Lund.
- Housted, F.W., 2000. Stednavne af slavisk oprindelse på Lolland, Falster og Møn. I Selch Jensen et al. 2000.
- Iversen, T., 1994. *Trelldommen. Norsk slaveri i middelalderen*. Bergen.
- Kelm, R., 2000. *Mölleholmen. Eine slawische Inselsiedlung des 11. Jahrhunderts in Schonen, Südschweden*. Lund.
- Knarrström, A., 2014. Barsebäck 42:3. *Två gårdslägen i östra Barsebäck. Riksantikvarieämbetet rapport 2014:145*. Lund.
- Knorr, H., 1938. Die slawischen Messerschneidenbeschläge. *Mannus* 30. Leipzig.
- Lind, J., 2000. Var Valdemartidens venderkorstog »topmålet af hykleri»? I Selch Jensen et al. 2000.
- Lindberg, M. & Lingström, M., 2016. Systematisk metall­detektering inom exploateringsarkeologin. *Fornvännen* 111.
- Lindkvist, T. & Myrdal, J. (red.), 2003. *Trälrar. Ofria i agrarsamhället från vikingatid till medeltid*. Lund.
- Moltke, E., 1981. *Runes and their origin. Denmark and elsewhere*. Köpenhamn.
- Naum, M., 2008. *Homelands lost and gained. Slavic migration and settlement on Bornholm in the early Middle Ages*. Lund studies in Historical Archaeology 9. Lund.
- Nielsen, H., 2000. Sydvestsjælland og venderne. I Selch Jensen et al. 2000.
- Ohlsson, T., 1980. *The Löddeköpinge Investigation II*. Meddelande från Lunds Universitets Historiska Museum 1979–80. Lund.
- Pedersen, M., 2000. Det tidlige kirkebyggeri og sogne­dannelsen på Falster. I Selch Jensen et al. 2000.
- Pettersson, C.B., 2000. *Med hantverket i centrum. Kvarteret Minerva i Helsingborg. Medeltida bebyggelse­lämningar och kulturlager. Kv. Minerva 20-21, RAÄ 42, Helsingborg*. Riksantikvarieämbetet rapport 2000:36. Lund.
- Roslund, M., 2001. *Gäster i huset. Kulturell överföring mellan slaver och skandinaver 900 till 1300*. Lund.
- 2010. Bridging two worlds. Tracing merchants from the Holy Roman Empire in High Medieval Sigtuna. *Zwischen Fjorden und Steppe. Festschrift für Johan Callmer zum 65. Geburtstag*. Tyskland.
 - 2012. Främlingar i Lund. Eadrinc, Heydenric och de namnlösa slaverna. Carelli, P. (red). *Lunds historia – staden och omlandet. 1. Medeltiden. En metropol växer fram (990–1536)*. Lund.
- Rydbeck, O., 1935. *Den medeltida borgen i Skanör. Historik, undersökningar och fynd*. Lund.
- Saxo. *Saxonis Gesta Danorum*. Red. Ræder, E. et al. Köpenhamn 1931–57.
- Schmidt Sabo, K. (red.), 2011. *Hjärup 9:8. En vikingatida storgård samt äldre och yngre lämningar*. Riksantikvarieämbetet rapport 2011:113. Lund.
- (red.), 2013. *Örja 1:9. Skåne, Landskrona kommun, Örja socken, Örja 1:9, fornlämningarna Örja 9, 35, 40, 41 och 42. Arkeologisk undersökning 2010*. Riksantikvarieämbetet rapport 2013:68. Lund.
- Selch Jensen, C., 2000. Fjender eller venner? Dansk­vendiske alliancer i 1200-talets første halvdel. I Selch Jensen et al. 2000.
- Selch Jensen, C., Villads Jensen, K. & Lind, J. (red.). 2000. *Venderne og Danmark*. Mindre skrifter udgivet af Center for Middelalderstudier 20. Odense.
- Skaarup, J., 2000. Borrebjerg og Guldborg – ærkæologiske vidnesbyrd om Saxo's »Venderplage». I Selch Jensen et al. 2000.

- Stenberger, M., 1932. Eketorps borg. En förhistorisk befästning med medeltida bosättning. *Arkeologiska studier tillägnade H.K.H. Kronprins Gustaf Adolf*. Stockholm.
- Stjernquist, B., 1951. *Vä under järnåldern*. Lund.
- Söderberg, B., 2005. *Aristokratiskt rum och gränsöverskridande. Järrestad och sydöstra Skåne mellan region och rike 600–1100*. Riksantikvarieämbetet skrifter 62. Lund.
- Villads Jensen, K., 2000. Saxos grænser, dehumaniseringen af venderne. I Selch Jensen et al. 2000.
- Ödman, A., 2013. Från byggnadsträl till skattebonde. Pettersson, I-M. et al. (red.). *Berättelser från markerna. En antologi om järn, skog och kulturarv. En vänbok till Gert Magnusson*. Norberg.

Katalog

Fyndnr	Gård	Kontext	Kontextbeskrivning	Datering	Knorrtyp	Borgtyp
525	Gård 20	100	Matjord	-	IV	3
547	Gård 20	100	Matjord	-	IV (?)	3 (?)
739	Gård 20	100	Matjord	-	II	1
822	Gård 12	20249	Äldre matjordshorisont	1000 – 1200	III	-
1667	Gård 12	100	Matjord	-	IV	3
2063	Gård 12	20348	Ackumulerad markyta	1000 – 1300	II	1
2066	Gård 12	20348	Ackumulerad markyta	1000 – 1300	II	1
2310	Gård 12	20618	Raseringslager Hus 57	1100 – 1200	IV	3
2375	Gård 12	20069	Utfyllnadslager	1200 – 1400	II?	1?
2635	Gård 12	20249	Äldre matjordshorisont	1000 – 1200	II	1
2831	Gård 12	21010	Golvlager Hus 57	1100 – 1200	IV?	3?
2855	Gård 12	21003	Golvlager Hus 57	1100 – 1200	II	1
2976	Gård 1	100	Matjord	-	II	1
3486	Gård 1	30318	Ackumulerad markyta	1100 – 1600	IV?	3?
3490	Gård 1	30318	Ackumulerad markyta	1100 – 1600	II	1
3688	Gård 1	30405	Odlingslager	1100 – 1600	IV	3
4029	Toft 21/19	5154	Erosionsbildning	Oklar	IV	3
4030	Toft 21/19	5154	Erosionsbildning	Oklar	IV	3
4031	Toft 21/19	4748	Dikesfyllning	1000 – 1100	IV	3
4145	Gård 1	100	Matjord	-	?	?
4315	Gård 20	100	Matjord	-	II	1
4708	Gård 1	30596	Äldre matjordshorisont	1000 – 1200	IV	3
4791	Gård 1	31599	Gropfyllning	1000 – 1200	IV	3

Sammanställning av de slaviska knivslidebeslagen från Örja – Table of the Slavic knife-sheath mounts from Örja.

De slaviska knivslidebeslagen från Örja. Teckningar förf. – The Slavic knife-sheath mounts from Örja.

Summary

This paper deals with the Slavic knife-sheath mounts from the Medieval village of Örja in Scania. By contextualising the finds, the time span in which the mounts were deposited is delimited to the late 11th century through the early 13th century, with most of them from the 12th century.

Primarily based on interpretations of written sources, the appearance of Slavic material culture is usually interpreted as traces of unfree labor exploited in a system of proto-feudal large estates. If we instead consider the archaeological evidence primarily, as I do here, another picture emerges. I compare the spatial distribution of the Slavic knife-sheath mounts at Örja and Eketorp III.

A third site, the small island of Mölleholmen in Lake Ellestasjön near Ystad, is used to discuss the social status of Slavs in south Scandinavian contexts. This particular site is discussed as a tran-

sit camp for slaves. No knives or other weapons have been found there, which strengthens the notion of a place for people held against their will. In contrast Slavic knife-sheath mounts found distributed across both Örja and Eketorp rather indicate that the Slavs here had obtained a certain social position, made possible by their knowledge and specialisations. Both for Örja and Eketorp III fish processing is a likely and relevant trade that could tentatively be attributed to the Slavs.

This paper seeks to demonstrate the value of a contextual analysis of a specific group of finds, the sheath mounts, linked to ethnic and social identity. In conclusion, we can consider a new interpretation of this ethnic group in South Scandinavia and challenge the routine interpretation of these as an unfree group, forcefully enslaved and exploited.